ר' יהודה אומר, לעולם הוי אדם כונס
דברי תורה כללים, שאם כונסן פרטים
מיגעין אותו ואין יודע מה לעשות
(ספרי על "יערף כמטר לקחי")

רגלים, קרבנות, עבודה זרה

אביעזרי פרנקל, רחובות

"...ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמע על פיך. שלש רגלים תחג לי בשנה" (שמות כג, יג-יד). על סמיכות שני עניינים אלה בפרשת משפטים---ע"ז ורגלים---אומר המשך חכמה, שפסוק יג הוא הקדמה למצות שלוש רגלים: "שכשיבוא לראות את פני ה', והיו מגלין להם הכרובים[1] והראו להם חיבתם לפני ה' שמעורין זה בזה, כדאמר יומא (נד ע"א, ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה), לכן אמר קודם שחלילה לא תדמו שיש בזה עניין עו"ג או תמונה, וכדאמרו שם (נד ע"ב)...('אמר ר"ל, בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה, הוציאון לשוק ואמרו, ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו? מיד הזילום, שנאמר 'כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה', איכה א ח) ...וכן בפרשת כי תשא כתב 'אלהי מסכה לא תעשה לך' (שם לד יז) קודם רגלים" (הפסוק הבא (יח): 'את חג המצות תשמר...').

בדברים אלה מרומז שברגלים יש להשמר לא רק מפני ע"ז, אלא גם מפני גילוי עריות. ושני עניינים אלה אכן מעורים זה בזה, כפי שמצינו אצל בנות מואב: "...ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ותקראן לעם לזבחי אלהיהן...וישתחוו לאלהיהן" (במדבר כה א-ב). וכן מפרש ספורנו (דברים ד ג, ד"ה "כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור"): "להדבק בבנותיו; אין גם אחד מהם שנשמר בחכמתו מהכשל בע"ז עצמה...". ואמנם, "ולקחת מבנתיו לבניך, וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את בניך אחרי אלהיהן", הוא הפסוק הקודם לפסוק "אלהי מסכה לא תעשה לך", הקודם לרגלים בפרשת כי תשא. עיין גם רמב"ם הלכות יו"ט פרק ו הלכה כא: "חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ופרדסים ועל הנהרות, כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה...". וכן בטוש"ע או"ח תקכט סעיף ד.[2]

הרגלים המוזכרים בפרשת אמר ובפרשת ראה סמוכים לדינים הנוגעים לקרבנות. והרגלים של פרשת פינחס מעורים בקרבנות. האם יש קשר בין הסמיכות של הרגלים לע"ז וגילוי עריות לבין סמיכותם לקרבנות?

ידועה המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן על מהות הקרבנות. הרמב"ם (מורה נבוכים חלק שלישי פרק מו; עיין גם שם פרק לב) כותב שהקרבנות באו להרחיק לב האדם מע"ז.[3] הרמב"ן (ויקרא א ט), לעומת זאת, סבור שהקרבנות אין בהם מן השלילה אלא מן החיוב: הם מעלים את האדם למעלות רוחניות נעלות.[4]

---

[1] אך אין לעשות דמות כרובים בבתי כנסיות. עיין גם שו"ת דברי יציב חלק יו"ד סימן לח ד"ה "ח) ובמ"ש".
[2] גם בפרשת העגל יש, לפי מקורות אחדים, עניין של ג"ע ואף שפיכות דמים. רש"י בשמות לב ו ד"ה '(ויקמו) לצחק': "יש במשמע הזה ג"ע, כמו שנאמר 'לצחק בי' (בראשית לט יז), ושפ"ד, כמו שנאמר 'יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו' (ש"ב ב יד), אף כאן חור נהרג". דומה שפירושו הוא סיכום של דברים באליהו רבה פי"ג (שמבוססים, בין השאר, על דברי ר' עקיבא באבות ג יג) ושל תנחומא כ.
[3] בפרק מו: עו"ג עבדו מיני בהמות. "וכדי למחות אלו עקבות ההשקפות הבלתי נכונות הללו, נצטוינו להקריב אלו...המינים". וכן (שם): "והנה ראיתי להעירך כאן על דבר נפלא מאד...", שהשעיר של ר"ח, שבו נאמר "חטאת לה' ", מה שאין כן בשאר שעירי המוספים, בא להוציא מלבות בני ישראל את הקרבן לירח שהיו

לפי שיטת הרמב"ם, ניתן להסביר את סמיכות הרגלים לקרבנות בפרשות אמר, ראה ואף בפרשת פינחס בדומה לפירושו של המשך חכמה, שהסמיכות באה ללמד שיש להיזהר מפני ע"ז וג"ע דווקא ברגל, שהרי הקרבנות, עפ"י שיטתו, לא באו אלא להרחיק את לב האדם מע"ז.

אלא שבפרשת אמר יש שלושה פסוקים המפרידים בין הקרבנות לרגלים, שהדומיננטי ביניהם הוא האמצעי: "ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם" (ויקרא כב לב). הראב"ע שם מסביר שכתוב זה מדבר אל הכהנים, המשך וסיכום לעניין הקרבנות שנידון בפסוקים הקודמים. והעמק דבר על אתר: "...הזהיר כאן שלא יחלל שם שמים בשמחת המועד כמו באומות העולם בימי חגיהם מרבים הוללות רעה; ולא כן ישראל, עם ה' ".[5] דומה אפוא שאין כאן הפסק בין הקרבנות לרגלים, אלא להיפך, חוליה מקשרת ומסבירה בין משמעות הקרבנות לימי המועד, מה שמתיישב היטב עם סמיכות הקרבנות לרגלים לפי שיטת הרמב"ם, וכן לסמיכות של אזהרת ע"ז לרגלים בפרשות משפטים וכי תשא.

אם כך הדבר, שאלני עמיתי פרופ' פנחס רבינוביץ, מדוע לא הקדים הכתוב קרבנות לרגלים בפרשות משפטים וכי תשא? והלא קרבנות כבר הוקרבו מימי קדם: קין והבל, נח בצאתו מן התיבה, אברהם שהקריב קרבנות בברית בין הבתרים ואת האיל תחת בנו. שנינו השבנו על כך שמעשה הקרבנות לא נתמסד אלא זמן-מה לאחר מתן תורה, בספר ויקרא, ולכן לא שייך להביא מדיניהם בפרשות משפטים וכי תשא. ומאידך, מדוע הוסמכו קרבנות לרגלים בפרשות אמר, פינחס וראה, ולא ע"ז וג"ע, כמו במשפטים וכי תשא?

דומה שניתן לומר, עפ"י שיטת הרמב"ם, שריבוי הקרבנות בימי חג ומועד, כפי שציותה התורה, במיוחד בפרשת פינחס, נועד כנגד יצר הרע שמגרה ומתגרה דווקא בימים אלה.[6] ומכאן נבין על שום מה התורה הקדימה את הקרבנות לרגלים, שמרובים בהם הקרבנות; אלא שבפרשות משפטים וכי תשא הוקדמו ע"ז וג"ע לרגלים, כי מעשה הקרבנות עדיין לא היה נהיר אז לעם.

לסיכום נוכל לומר, ברוח הספרי שהובא בראש דברינו אלה, שהאזהרה בפני "סקבא דשתא ריגלא" (קידושין פא ע"א), כלומר המוקש והרועץ של השנה הוא הרגל --- הוא הוא הבריח התיכון המחבר ומאחד את הנושאים המקדימים את הרגלים הן בפרשות משפטים וכי תשא, והן בפרשות אמר, פינחס וראה.

(עדכון של מאמר שהופיע ב"הצפה", ערב חג הסכות ה-תשס"ג, 20.9.02, המוסף לענייני ספרות, ע' 13.)

הגויים מקריבים בר"ח. (נימוק אחר בגמרא (שבועות ט ע"א, חולין ס ע"ב): בגלל מיעוט הירח ע"י ה' "חטא שאין מכיר בו אלא ה' ", נאמר בשעיר של ר"ח לה'.)

[4] מעניינת "פשרתו" של המשך חכמה בין הרמב"ם לרמב"ן בהקדמתו לספר ויקרא: קרבנות במה (קטנה) הם כנגד יצר הרע של ע"ז, ואילו קרבנות בית המקדש הם לריח ניחוח לה'. בדרך כלל מצדד הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, בעל אור שמח, שוחר רמב"ם נלהב, ברמב"ם, במחלוקת בינו לבין הרמב"ן. דוגמאות במשך חכמה: בראשית טו יג-יד, שמות יב ב, דברים יז יא. יש עדויות רבות שלקרבנות היה מסר כפול. הקרבנות של ברית בין הבתרים, אלף העולות שהעלה שלמה בבמה הגדולה בגבעון (מלכים א ב ד) ואף הקרבנות של בלעם הרשע בידי בלק, הביאו את הזובח לדרגת נבואה. ואילו קרבנו של אליהו הנביא בהר הכרמל (מלכים א יח) היה כנגד נביאי הבעל שהיו כהנים לע"ז. עיין גם ציון אליעזר חלק י סימן ה ד"ה: "ועלה בדעתי". ייתכן שזהו הרקע לפשרתו החריגה של המשך חכמה בעניין זה.

[5] ראה גם "עיונים חדשים בספר ויקרא" לנחמה ליבוביץ, שם.

[6] ראה מ"ב סימן תקכט ס"ק כב: "...שברגל מצוי הקלקול ביותר".